

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Охарактеризовано ресурсний потенціал вугледобувного підприємства з позиції його розвитку. Розглянуто підходи до визначення ефективного власника підприємства. Узагальнено основні положення управління ресурсним потенціалом та запропоновано його організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, заснованого на ресурсній концепції.

Ключові слова: управління, ресурсний потенціал, ресурси, вугледобувне підприємство, ефективний власник, менеджмент, система, організаційно-економічний механізм.

Однією з найважливіших задач управління підприємствами вугільної галузі України є формування необхідного ресурсного потенціалу на рівні, який забезпечить сталість процесів відтворення на основі отримання достатніх для цього доходів, державної підтримки та недержавних інвестицій. Вирішення цього завдання обумовлюється забезпеченістю функціонування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства.

На теорію управління ресурсним потенціалом на рівні підприємства в економічній літературі звертають значну увагу. Описані в даній статті положення враховують дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених у теорії управління ресурсним потенціалом підприємства, а саме: О. Амоші, Н. Гончарової, П. Друкера, А. Кабанова, О. Кендюхова, Ф. Котлера, О. Ліпич, А. Малицького, А. Маршалла, П. Семюельсона, О. Трифонової, О. Федоніна, О. Шаманської, Г. Швиданенко та інших.

Проте низка проблем, пов'язаних з управлінням ресурсним потенціалом вугледобувних підприємств, залишається на сьогоднішній день ще невирішеними та недостатньо дослідженими. На сьогодні відсутній єдиний методологічний підхід до визначення і формування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства. На підставі цього мета статті полягає у розробці теоретичних основ формування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувних підприємств.

Раніше проведеними дослідженнями доведено, що під ресурсним потенціалом підприємства доцільно розуміти наявну сукупність та якість накопичених ресурсів господарюючого суб'єкта, а також сукупність та якість зовнішніх звичайних економічних ресурсів, які можна залучити, і сукупність та якість специфічних економічних ресурсів, які можуть бути задіяні для досягнення цілей діяльності підприємства.

У цьому визначенні ресурсного потенціалу підприємства під якістю ресурсів маються на увазі їх споживчі властивості у використанні щодо досягнення мети діяльності організації.

Виходячи з того, що підприємства, у тому числі і вугледобувні, є відкритими соціально-економічними системами, їх ресурсний потенціал може формуватися як власними ресурсами підприємства, так і залученими із зовнішнього середовища без зміни формату власності підприємства, а також із залученими ззовні ресурсами зі зміною формату власності на підприємство.

Останнім часом все більше науковців та керівників

вугледобувних підприємств приходять до думки, що на більшості шахт Мінвуглепрому України неможливо забезпечити ефективне управління їх наявним ресурсним потенціалом, і що вкрай необхідне залучення зовнішніх економічних ресурсів.

Як зазначав директор Департаменту перспективного розвитку та координації підготовчих робіт Мінвуглепрому України В. Держак у пояснювальній записці щодо виконання державної програми «Українське вугілля» за 2009 рік, динаміка основних показників підприємств державного сектору галузі свідчить про складний стан у вугільній промисловості. Стрімке зменшення кількості діючих шахт (з 276 в 1991 році до 144 в 2009 році), виробничих потужностей з видобутку вугілля (із 193 млн. тонн до 90 млн. тонн) та обсягів поставки вугільної продукції на внутрішній ринок державними вугільними підприємствами посилює енергетичну залежність та загрожує енергетичній безпеці держави.

Знизився людський потенціал галузі – за останні 16 років загальна чисельність працівників зменшилася на 640 тис. або на 74 відсотки.

Основним чинником, що заважає розвитку галузі, є недостатній обсяг інвестицій, який на сьогодні не дає можливості забезпечити випереджаюче введення в експлуатацію виробничих потужностей. Вкрай негативно впливають на розвиток вугільної промисловості такі фактори, як недосконала структура шахтного фонду та зношеність основних фондів вугледобувних підприємств, складні умови проведення гірничих виробок, значний ступінь зносу стаціонарного обладнання і недостатня чисельність працівників, насамперед основних гірничих професій.

Намагання вирішити питання, пов'язані зі зменшенням обсягів вугледобутку, збитковістю державних вугільних підприємств, низьким технологічним рівнем виробництва, нестачею інвестиційних коштів, без розв'язання первинних проблем, до яких належать відсутність ефективного власника, невідповідність динаміки цін на вугільну продукцію та продукцію, що використовується у вугільному виробництві, а також відсутність необхідного обсягу інвестицій, до цього часу унеможлилювало реформування галузі.

Наслідком взаємодії протягом тривалого часу цілого ряду негативних чинників, пов'язаних із складністю гірничо-геологічних умов видобутку вугілля, недостатнім рівнем державної підтримки галузі, низьким технічним рівнем вугледобувних та вуглепереробних

підприємств, великим ступенем фізичного та морального зносу основних фондів галузі, є постійне зниження обсягів видобутку вугілля. Це потребує вживання кардинальних заходів щодо реформування вугільної галузі шляхом роздержавлення вугледобувних підприємств.

Узагальнюючи вищенаведене можна зробити висновок, що зараз у вугільній галузі сформувалися дві основні проблеми, які, в принципі, підлягають урегулюванню – відсутність ефективного власника та відсутність необхідного обсягу інвестицій. При цьому особливого значення набуває розкриття сутності поняття «ефективний власник».

Серед теоретиків та практиків з менеджменту вже тривалий час ведуться дискусії про те, який менеджер ефективніше працює – власник чи найманий. До цього часу однозначної відповіді на це немає. Однак більшість фахівців вважає, що зі зростанням масштабів виробництва, появою акціонерних форм власності, впровадженням у виробництво високих технологій, найманий менеджер, який є професіоналом, працює більш ефективно. Тобто, якщо розглядати сучасне підприємство в контексті підвищення ефективності його роботи, то мова повинна йти про створення ефективного менеджменту, а не про пошук ефективного власника. Практика показує, що після приватизації вугледобувного підприємства, органи управління галуззю вже не цікавляться – став новий власник ефективним чи ні. Явно чи неявно перед Міністерством вугільної промисловості України стоять два головних завдання: приватизувати вугледобувні підприємства (знайти ефективного власника) та підвищити ефективність роботи підприємств, які підпорядковані Мінвуглепрому (створити ефективний менеджмент). На сьогодні у Мінвуглепромі України є позитивні приклади державно-приватного партнерства, коли під приватного інвестора (який вклав інвестиції у вугледобувні підприємства) створюються ефективні системи менеджменту.

З нашої точки зору саме ефективні системи менеджменту повинні стати важливими інструментами організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувних підприємств.

Виходячи з того, що основне завдання системи управління – це забезпечення ефективності через досягнення поставлених цілей з мінімальними витратами ресурсів, до основних задач управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства слід віднести його раціональне використання, розвиток та підвищення ефективності використання, відтворення ресурсного потенціалу.

Враховуючи напрямки підвищення наукового рівня обґрунтованості управлінських рішень на основі оцінки економічної ефективності розвитку виробництва та використання ресурсного потенціалу, доцільно враховувати такі позиції:

- єдність і взаємодія ресурсів підприємства у процесі виробництва;
- оптимальне управління показниками, які визначають рівень використання і відтворення ресурсного потенціалу, що опирається як на локальні завдання, так і на завдання розвитку підприємства;
- варіантності у підвищенні ефективності функціонування підприємств, з огляду можливої різноманітності;
- управління показниками ефективності використання ресурсного потенціалу під кутом зору пошуку оптимального рівня інтенсивності використання окремих видів ресурсів [1].

Управління ресурсним потенціалом, перспективне

календарне планування гірничих робіт набувають все більшої значущості, тому що у використанні резервів виробництва при поєднанні з оптимальними технічними параметрами шахт закладена економічна ефективність вуглевидобутку. У ринковій трансформації економіки в ряді випадків при побудові комплексних програм гнучкого управління підприємством доцільно розглядати деякі основні техніко-економічні параметри роботи шахти, такі, як ресурси для забезпечення визначеного рівня ефективності виробництва [2].

У роботах західних вчених окреслюються наступні найбільш загальні функції управління, які можна використати, і стосовно системи управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства це є: планування, організація, управління і контроль [3]. Оскільки планування, організація і контроль є функціями управління, то, на наш погляд, окремо виділяти функцію «управління» недоцільно. У той же час доцільно виділити як самостійні функції аналізу і регулювання, оскільки без них неможливо буде побудувати дієвий зворотний зв'язок у системі організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства.

Під аналізом, перш за все, розуміється всебічний розгляд виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства як основи для коригування управлінського впливу на систему управління.

Під регулюванням розуміється комплекс заходів, які вживаються менеджментом підприємства з метою коригування управління ресурсним потенціалом підприємства.

Системі управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, як і будь-якій іншій економічній системі, притаманні такі властивості:

- складність – ресурсний потенціал вугледобувного підприємства включає складові, які, у свою чергу, можна поділити на дрібні елементи;
- структурність – ресурсному потенціалу вугледобувного підприємства притаманна певна ієрархічна побудова, яка відображає зміст і співвідношення його складових і здатна підтримувати цілісність;
- динамічність – ресурсний потенціал вугледобувного підприємства формується та розвивається в умовах нестабільного середовища, враховуючи відкритість та динамічність змін його зовнішнього середовища, вивчати ресурсний потенціал в статичному стані неможливо;
- адаптивність – ресурсний потенціал вугледобувного підприємства має швидко реагувати на зміни, які відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі;
- пропорційність – усі елементи ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства формуються в умовах узгодженості їх кількості;
- часова обмеженість – реалізація ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства – це завдання довгострокового характеру, яке обумовлено неможливістю врахування всіх факторів впливу на його величину у короткостроковому періоді;
- реалістичність – чинники, які формують ресурсний потенціал вугледобувного підприємства, повинні мати конкретну практичну спрямованість [4].

Важливим моментом управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства є оцінка ефективності того чи іншого виду ресурсу, де корисний результат діяльності підприємства порівнюється з витратами на отримання цього корисного результату.

Загальна економічна ефективність ресурсного потенціалу підприємства визначається відношенням загального результату діяльності підприємства до витрат, які були задіяні для отримання цього результату.

Кінцева результативність усіх господарських заходів, явищ та процесів, що відбуваються на підприємствах, повинні оцінюватись з позиції критеріїв і показників економічної ефективності [5].

Якщо в системі управління який-небудь елемент виявиться малоефективним, то вплив недосконалості цього елемента буде відчувати вся система управління і, відповідно, вона буде менш результативною. Тому дуже важливо періодично перевіряти ступінь відповідності елементів системи управління один одному і в разі потреби вносити корективи [6].

В управлінні ресурсним потенціалом головну роль відіграє економічний механізм, який значно впливає на формування і функціонування складових організаційного механізму. Водночас у практичній діяльності вони невіддільні один від одного і формують організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства [7].

Коли мова йде про організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, економічна складова цього механізму буде полягати не тільки у методах, але й у цілях його функціонування. Економічна складова відповідає за фінансове забезпечення, сприяє розвитку трудових ресурсів і нарощуванню інтелектуального потенціалу, а також здійснює контроль і оцінку ефективності вугледобувної діяльності.

Відповідно організаційна складова наповнюється більш широким змістом як організація економічних цілей взагалі, а не обмежується тільки організаційними методами управління, тобто вона містить у собі й організаційно-структурні, і соціально-психологічні, й адміністративні аспекти [8]. Організаційна складова механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства передбачає виконання таких функцій як вибір і обґрунтування методів організації і регулювання вугледобувної діяльності, а також впровадження прогресивних форм організації праці і ефективної системи її мотивації.

Основною метою формування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства є забезпечення сприятливих організаційних і економічних умов для здійснення його діяльності.

Зазначимо, що організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства не може розглядатися без його зв'язку з факторами, які визначають стан і рівень управління ресурсами в силу їхньої взаємообумовленості. Класифікація факторів виступає при цьому як інструмент для диференціації впливів за рівнем своєї значущості на стан ресурсного потенціалу підприємства. Побудова системи взаємопов'язаних факторів, що формалізуються через конкретні характеристики для кожного з ресурсів, дозволяє виокремлювати цільові підсистеми за ознакою приналежності до цих ресурсів [9]. Ці підсистеми можуть містити блоки показників, які оцінюють характер поповнення, використання і розподілу ресурсів для вироблення керуючих впливів на ресурсну сферу в інтересах сталого розвитку вугільної галузі України.

Виходячи з того, що поняття «механізм» (від грецького *machine* – машина) в економічній науці означає систему (пристрій, спосіб), який визначає порядок будь-якого виду діяльності [10, с. 354], у дослідженні організаційно-економічним механізмом управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства вважається комплекс заходів, покликаний вирішувати питання ефективного використання, розподілу, забезпечення і розвитку ресурсного потенціалу підприємства, що характеризується набором специфічних зв'язків і взаємодій, в інтересах його стійкого розвитку.

Під організаційно-економічним механізмом управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства пропонується розуміти сукупність взаємозалежних елементів, які складають цілісне утворення у вигляді складових організаційного та економічного впливу. Зазвичай створювані механізми управління формують синергетичний ефект, який перевищує ефективність використання окремих елементів.

Схему організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства представлено на рис. 1.

Суб'єктами управління можна вважати Міністерство вугільної промисловості України, яке є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у вугільній галузі, керівництво конкретного вугледобувного підприємства (власник).

Доцільно зауважити, що об'єкти управління кожне вугледобувне підприємство обирає самостійно залежно від установлених конкретних цілей у сфері управління

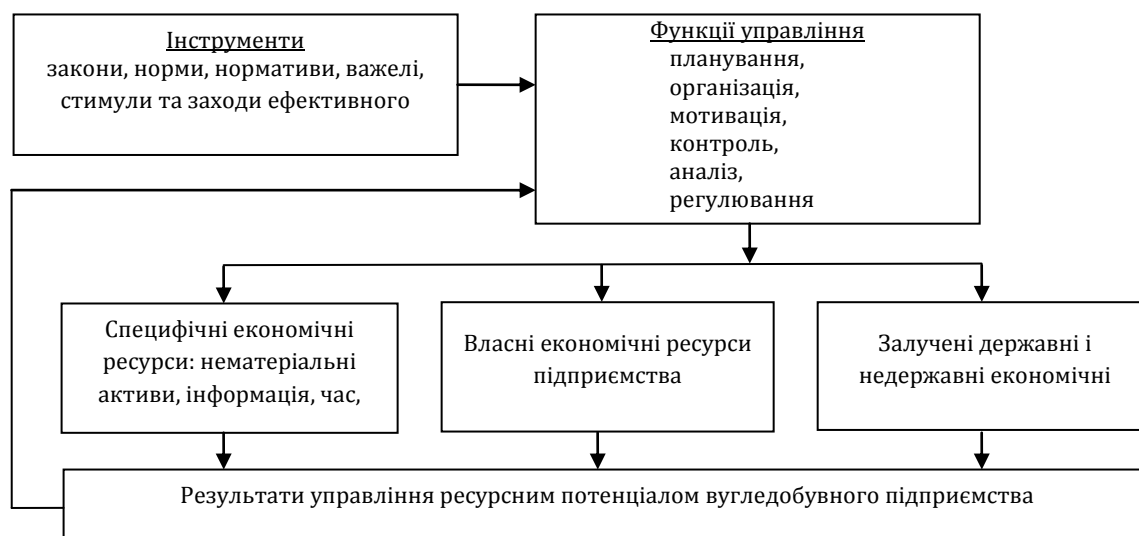


Рис. 1. Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства

ресурсним потенціалом. Перелік об'єктів управління може змінюватись з огляду на обрані цілі.

Перший етап у реалізації цього організаційно-економічного механізму полягає у формуванні концептуальних засад процесу управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства. Практичні основи управління ресурсним потенціалом складаються у вибудовуванні на галузевому рівні системи стратегічного управління ресурсними можливостями. На цьому етапі з урахуванням усіх факторів, що перешкоджають реалізації ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства, визначаються стратегічні цілі і задачі управління ресурсним потенціалом, що є відправним пунктом логіки побудови даного механізму.

Другий етап у реалізації організаційно-економічного механізму полягає у визначенні об'єктів управління ресурсним потенціалом, обґрунтуванні пріоритетних напрямків впливу на ресурсний потенціал вугледобувного підприємства.

Формування пріоритетних напрямків впливу представляється доцільним на основі трьох взаємозалежних компонентів: суспільних потреб (вихідний пункт), внутрішніх можливостей вугледобувного підприємства та ситуації, що склалася у вугільній галузі.

Третій етап - це розробка заходів забезпечення його ефективного розвитку та передбачення оцінки ефективності розвитку ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства. З одного боку, ефективність управління (керуючих впливів) ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, відповідно до системного підходу, є ступінь відповідності фактичного чи очікуваного результату необхідному (бажаному). З іншого боку, задача оцінки ефективності розвитку ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства може бути вирішена за допомогою визначення досягнутих у процесі функціонування системи управління результатів і витрачених на досягнення цих результатів різних видів ресурсів.

Таким чином, одним із найважливіших завдань управління підприємствами вугільної галузі України є формування і управління ресурсним потенціалом на тому рівні, що забезпечить ефективність вуглевидобутку. Вирішення цього завдання обумовлюється менеджментом та фінансовою забезпеченістю функціонування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства. Останній виступає основною процесною ланкою в досягненні економічного результату вугледобувного підприємства.

Список літератури

1. Ліпич, О. М. Ефективність виробничо-ресурсного потенціалу підприємства: фактори впливу та критерії оцінки [Текст] / О. М. Ліпич // Науковий вісник НЛТУУ. – 2005. – Вип. 15.5. – С. 356 – 364.
2. Трифонова, О. В. Ефективне управління виробничими ресурсами як передумова інвестиційної привабливості вугільних шахт [Текст] / О. В. Трифонова // Економіка промисловості. – 2007. – № 4. – С. 97-101.
3. Мескон, М. Х. Основы менеджмента [Текст] / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Инфра-М, 2009. – 704 с.
4. Управління підприємствами: сучасні тенденції розвитку [Текст] : монографія / Н. П. Гончарова, О. С. Федонін, Г. О. Швиданенко та ін. / За заг. ред. проф. О. С. Федоніна. – К. : КНЕУ, 2006. – 288 с.
5. Шаманська, О. І. Загальна система формування економічного потенціалу [Текст] / О. І. Шаманська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2 (92) – С. 109 – 114.
6. Шегда, А. В. Менеджмент [Текст] : навч. посібник / А. В. Шегда.

– К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. – 583 с.

7. Грішнова, О. А. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуалізацією трудової діяльності [Текст] / О. А. Грішнова, А. В. Василік // Вісник Прикарпатського університету. – Серія: Економіка, – 2008. – Випуск 6. – С. 29 – 45.
8. Кендюхов, О. В. Кадрове забезпечення механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства [Текст] / О. В. Кендюхов // Економіка промисловості. – 2004. – № 1 (23). – С. 73-78.
9. Щепакін М. Б. Методический подход к оценке эффективности использования ресурсов на предприятиях хлебопродуктового подкомплекса [Текст] / М. Б. Щепакін, В. М. Цицилина // Научно-технические ведомости СПбГПУ: «Экономические науки». – СПб. : Изд. Политехнического университета, 2007. – № 4 (52) – С. 36 – 44.
10. Економічна енциклопедія [Текст] : у 3-х т. Т. 2 / За ред. С. В. Мочерного. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 848 с.

РЕЗЮМЕ

Фесенко Інна

Управление ресурсным потенциалом угледобывающих предприятий

Охарактеризован ресурсный потенциал угледобывающего предприятия с позиции его развития. Рассмотрены подходы к определению эффективного собственника предприятия. Обобщены основные положения управления ресурсным потенциалом и предложен организационно-экономический механизм управления ресурсным потенциалом угледобывающего предприятия, основанный на ресурсной концепции.

RESUME

Fesenko Inna

Management of resource potential of the coal-producing enterprises

The resource potential of the coal-producing enterprise from the view of its development is characterized. Approaches to determine the effective owner are considered. Bases regulations of controlling for resource potential are generalized and the organizational-economic controlling mechanism for resource potential of the coal-producing enterprise based on the resource concept is offered.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2010 р.